

פרשת ויצא

וְאַרְחַ צְדִיקִים כְּאוֹר נֶגַה הוֹלֵךְ וְאוֹר עַד נֶכּוֹן הַיּוֹם (משלי ד יח):

אם הוא בימי הנערות וצריך לאמו - יקבר, יען כי אין תועלת בחייו אחרי ראותה אותו קשה כברזל ולא יעדיף:

לֵכֶן כֹּל הַחַי יִתֵּן אֵלָּ לָבוֹ ויִבְדּוֹק עַצְמוֹ לְפַחֲתֵי מִשְׁנֵה לְשָׁנָה, לְנִסּוֹת עַצְמוֹ וּלְעִמּוּד עַל נַפְשׁוֹ לְרֹאוֹת אִם הוֹסִיף בְּרוּחוֹ וּנְפִשׁוֹ תוֹסֶפֶת-מָה בְּתוֹרָה אוֹ בְּמַעֲשִׂים. וּמִ[חֲמַת] זֶה יִתְרַחֵק כְּמִטְחָוִי קֶשֶׁת מַלְּצָאֵת וּמַלְּחֹזֶר מִדְּרָכּוֹ הַטּוֹבָה, כִּי יֹאמֶר: הֵן אֲנִי צָרִיךְ לְהוֹסִיף, וְאִיךְ אֶפְגּוֹם מַעֲלָתִי וְאֶפְגּוֹם כְּכַבּוֹדִי וְהִיִּיתִי כְּאַחַד הָאָדָם הַנִּקְלָה.

וכמו שגלו חז"ל ואמרו (חגיגה ט). מִעֲנִית לֹא יוֹכֵל לְתַקֵּן - זֶה תַלְמִיד חֹכֵם הַפּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה. וְצָרִיךְ לְהַבִּין לָמָּה יִקְרָא בִשֵּׁם זֶה, וּלְכַאוֹרָה גַּם הוּא יוֹכֵל לְתַקֵּן, וְחֹזֶרְתּוֹ לְתוֹרָה הִיא תִקְנָתוֹ. אֲךָ עִם מָה שֶׁכָּתַבְנוּ נֶכּוֹן מֵאֵד, 'כִּי זֶה כָּל הָאָדָם'²⁴⁴ - כֹּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הוּא חַי יִצְטָרֵךְ לְהוֹסִיף בְּתוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים, וְאִם פִּירֵשׁ מִן הַתּוֹרָה זֶמֶן-מָה - הִנֵּה לֹא יוֹכֵל לְתַקֵּן, כִּי אֵף שִׁיחֹזֶר לְעִסּוֹק בְּתוֹרָה - הַלּוֹאִי יִסְפִּיק לְשֵׁלֶם חוֹב הַיָּמִים שֶׁבָּהֶם עוֹסֵק, וְהַיָּמִים אֲשֶׁר

שִׁלְמָה הַמֶּלֶךְ ע"ה הוֹדִיעֵנוּ בְּזֶה כִּי הַצְדִּיקִים הַשְּׁלָמִים בְּשִׁכְלָם וּבִדְעוּתֵיהֶם הֵם מוֹסִיפִים כָּל יוֹם וְיוֹם שְׁלָמוֹת, וְקוֹנִים הַיּוֹם מָה שֶׁלֹּא קָנוּ אֶתְמוּל, וְכָל מַגְמַת פְּנִיָּהם לְהוֹסִיף שְׁלָמוֹת. וְלֹא זֶה בְּלִבְד שֶׁלֹּא יִחְזְרוּ לְאַחֲרֵיהֶם, אֲלֵא גַם לֹא יִשְׁאֲרוּ כְּעִמִּידָתָם כְּמוֹת שֶׁהֵם, אֲךָ מַחְפְּשִׁים וְדוֹרְשִׁים מָה תוֹעֵלַת הוֹסִיפוֹ בְּאוֹרֵךְ יְמֵיהֶם, וְכָל יוֹם וְיוֹם שְׁחִיִּים - יִבְקִשׁוּ בּוֹ שְׁלָמוֹת חֹדֶשׁ הֵן בְּתוֹרָה הֵן בְּמַעֲשִׂים:

וְהוּא שֶׁאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (תענית לא). דְּמוֹסִיף יוֹסִיף וְדֹלָא מוֹסִיף יֹאכֵף, מֵאִי יֹאכֵף - תִּקְבְּרִיהָ אִמִּיהָ. גָּלוּ בְּזֶה שֶׁצָּרִיךְ שֶׁתְּהִיָּה מַגְמַת כָּל בַּעַל-שֶׁכַּל לְהוֹסִיף, שֶׁלֹּזָה מוֹסִיפִין לוֹ יָמִים, דָּאֵם לֹא כֵן, מָה תוֹעֵלַת לֹאֵל בְּהוֹסִיף לוֹ יָמִים אִם יִשְׁאָר כְּמוֹת שֶׁהוּא וּמָה שֶׁהִיָּה הוּא שִׁיחִיתָ. וְלֹזָה מֵאֵן דֹּלָא מוֹסִיף יֹאכֵף, שֶׁאֵין תוֹעֵלַת בְּהוֹסִיף לוֹ יָמִים. וּבִיָּאֲרוּ מָה שֶׁלֹּא הִיָּה צָרִיךְ בִּיָּאוֹר בְּאוֹמְרָם מֵאִי יֹאכֵף - תִּקְבְּרִיהָ אִמִּיהָ, וְהוּא בִּיָּאוֹר יֵתֵר, אֲךָ גָּלוּ שֶׁלֹּא-לְבַד בָּאֵם הִיָּה גְדוֹל בְּשָׁנִים שֶׁאֵם לֹא יוֹסִיף יָמוֹת וְלֹא יֵאֲרִיךְ יָמִים, אֲלֵא אֶפִּילוּ

ספו תמו מבלי עסק בתורה אין להם שום תקנה בעולם, שאילו היו במציאות איזה ימים שאין עליו שום חיוב - יפרע בהם, ולזה קאמר שפיר שהוא מעות לא יוכל לתקן, שכל הימים יצטרך להוסיף:

אמות הקודם מבואר בדברי שלמה המלך ע"ה שזכרנו, ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום, וצריך לתת לב לדבריו מה הודיענו בזה. גם אומרו 'כאור' ולא 'אור'. אך הוא אשר זכרנו, אמר ואורח צדיקים כאור נוגה - הוא אור השחר שנקרא נוגה, לשון זריחה מחושך לאור, כן אורח הצדיקים: מתחלה כאור נוגה, וביאר מִשְׁלֹחַ²⁴⁵ ואמר: על כן המשלתי אותו לאור נוגה, לומר שבכל שעה ושעה הוא מוסיף עד נכון היום שהוא חצות היום. נמצא שמדת הצדיקים ודרכם נמשל לזריחת השמש מאז הבקר ועד חצות היום, שהוא בכל שעה ורגע מוסיף אור על שלפניו. והוא עצמו ענין החלום שחלם אבינו יעקב (כח יב) ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה. וקודם נשית לב לפסוקים שלפניו.

אמר (כח י) וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֶרְנֶה. א' נשית לב למה שדקדק רש"י ז"ל שלא היה צריך לכתוב יציאתו, שכבר הוזכרה בפרשה שלמעלה מזה. וגם נשית לב להפסק שהפסיק ענין יעקב בענין עשו וכתב וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו וגו', ורש"י ז"ל יישב לפי פשוטו וכתב:

על ידי שבשביל שרעות בנות כנען בעיני יצחק אביו הלך עשו אל ישמעאל, הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתב "וירא עשו כי ברח" וגו', ומשגמר - חזר לענין הראשון:

וכבר נתקשה רבנו הרא"ם ז"ל בפירושו, וכתב שרש"י ז"ל נתן ב' סבות, סבת החזרה [לענין הראשון] וסבת ההפסקה [מספור יעקב לספור עשו], ולזה כתב על ידי שבשביל, שפירושו בשביל שבשביל וכו', וכאלו אמר: על ידי שהפסיק בשביל שרעות - משגמר חזר וכו'. והקשה על זה ב' קושיות: אחת, למה לי מעמא [דהפסקה, תפוק ליה] דהליכה דלעיל מיירי בהליכה האמתית [שמודיע לאן הוא הולך], וכאן בהליכה ההעברית [שמודיע מהיכן הוא עובר]. [ועוד, שאין זה ענין ראשון] - דהתם מיירי בהליכה אמתית וכו', יעין שם שספרו ז"ל מצוי.

אך אומר אני, שלקוצר דעתי אין פונת רש"י ז"ל בפירושו [של הרא"ם] ז"ל, מלבד שלפירושו ז"ל צריך לגרום בדברי רש"י ז"ל 'משגמר' בלא וי', והוא עצמו העתיק 'ומשגמר' בויו. ולזה נראה שהסבות שזכר רש"י הם חוץ מהגמר, והם סבת ההליכה וסבת ההפסקה, וכאלו אמר: על ידי שהלך בשביל שרעות, הפסיק הענין. וכל עקר פונת רש"י לתת מעם להפסקה. והוקשה לו: אחר שענין יעקב בהליכה זו עדין לא נשלם כמו שאמר אחר כך 'ויפגע במקום וילך וגו' - למה הפסיק. ותירץ שפיר. ואחר כך הוקשה

לו: אם כן למה חזר לומר 'וילך [חרנה]', ולזה אמר 'ומשגמר חזר לענין הראשון' להתחיל בהליכה. זהו פשוטו של רש"י ז"ל, ואין עליו קושיא כלל מכל מה שהקשה הרא"ם ז"ל:

ואמנם בדרך דרש נאמר כי מן השמים נתנו זה בלב עֵשָׂו להרחיק נדוד מעל יעקב. ולזה, תכף לוילך פדנה ארם - וירא עֵשָׂו, מיד נכנס הדבר בלב עֵשָׂו כארם של עבנאי, וירא עֵשָׂו [כי רעות בנות כנען וגו'] וילך עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל ויקח וגו', ואז ויצא יעקב, פירוש יצא בטוח בלב שלם. ולזה הוזקק הכתוב להודיענו הליכת עֵשָׂו, לומר כי בהשגחה היתה, ונמשכה מהליכת יעקב.

וכפי זה מתורץ שפיר מה שהוזקק לכתוב ויצא יעקב, דסדר הדברים כך הוא: וישמע יעקב אֶל אביו וגו' וילך פדנה ארם וגו', וזהו ההליכה, רוצה לומר שאחז צדיק דרכו לילך פדנה ארם. ואחר כך שב לבאר כיצד היתה הליכתו ויציאתו, והמקרים שקרו לו. והתחיל בענין עֵשָׂו כי הוא מהתחלת הסבות להליכת יעקב, וילך עֵשָׂו וגו' ואחר כך ויצא יעקב, ללמדנו שלא סמך על הנס, אך גם היציאה לא היתה אלא אחר הליכת עֵשָׂו ליִשְׁמָעֵאל. אך קודם נעתק מאצל אביו ועָדִין היה בתחום המדינה מתייעץ איך לעשות מפני עֵשָׂו, וכששמע כי הלך עֵשָׂו - אז ויצא יעקב לגמרי מבאר שבע וילך חרנה, באופן

שגם מאמר 'ויצא' צריך ליכתב, להודיענו שהיציאה [היתה] אחר הליכת עֵשָׂו:

ובמדרש (ב"ר סח א): ויצא יעקב - רבי פנחס בשם ר' הונא בר פפא פתח, אז תלך לבטח דרכך (משלי ג כג) - זה יעקב, דכתיב ויצא יעקב, אם תשכב לא תפחד - מעשו ומלבן, ושכבת וערבה שנתך - וישכב במקום ההוא. עכ"ל. וראוי לשית לב לדבריהם: ראשונה, דמהיכא משמע להו מקרא ד'ויצא' שהלך לבטח, וגם מה כונו לְיִשְׁבֹּב בזה. גם אומרו "אם תשכב לא תפחד מעשו ומלבן", שפחד עֵשָׂו ולבן אינו נמשך מהשכיבה:

הביאור: שחז"ל הוקשה להם במאמר שאומרו 'ויצא' וגו' היא יתרה, ולא היה לו לומר אלא 'וילך', ובמקום אחר (רות רבה ב יב) תירצו: בזמן שהצדיק בעיר - הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה, וכבר בא אצלנו ביאור למאמר זה בדרוש לנפטר יעֶזֶק שם. אך כאן רצו לתרץ באופן אחר, [והוא]: שהגיד הכתוב שהלך לבדו בלא לוייה. וזהו ויצא יעקב ולא אחר עמו, כי בטח בזכות תורתו ומעשיו ושליחות אביו, וקיימא לן (פסחים ה) שלוחי מצוה אינם נוזקין.

ולזה רבי פנחס פתח לְיִשְׁבֹּב זה הקושי²⁴⁶ באומרו אז תלך לבטח דרכך - זה יעקב, שתיבת 'דרכך' היא יתרה, וגם למה כנה אותה עליו באומרו 'דרכך', היה לו לומר

246. היאך הכנים יעקב את עצמו בסכנה בצאתו לבדו.

'בדרך', ולזה פירשו על יעקב שהלך לבדו. ולזה ייחם הדרך אליו, שהוא דרך שכבש לבדו, ועליו נאמר גם כן "אם תשכב לא תפחד", כי בשכבו נאמר לו ושמרתיו בכל אשר תלך, והכי קאמר: אם תשכב - יבואו לך חלומות ובשורות טובות שבאמצעותם לא תפחד. ועוד, מלבד שהשכיבה היא מסירה ממך כל פחד, אך גם ושכבת וערבה שנתך - שיבואו אליו חלומות נבואיים לבשרו בשורות טובות, וכמו שאמר והשיבתיו וגו'. ועוד לו משובות שאמר לו, באומרו כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך - לצרכך - מה שאמרתי לאברהם, כמו שפירש רש"י ז"ל: "ואמר לי ופרצת ימה וקדמה" וגו'.

ועדין יש לדקדק בכתובים אלו: אחד, אומרו וילך חרנה ולא קרא לו למעלה כי אם 'פדן ארם'. ולכשנניח ששני שמות היו לו, למה שנה. גם אומרו ויפגע במקום, מה הלשון 'פגיעה' דמשמע שלא מדעת. גם מה הוצרך להודיענו טעם לילך שם כי בא השמש, ומסתמא כן הוא. גם לקיחתו מאבני המקום הוא תימה לשלא הביא עמו לא כר ולא כסת, כי לא נתפרסם יעקב אבינו בכל העניות הזו. גם אומרו וישכב במקום ההוא יתרה. גם צריך לדקדק: המראה הזו [ויחלם והנה סלם וגו'] בעת הזו - מה טיבה. ודברי רז"ל בכל זה ידועים וגם דרכי הפשט ידועים:

אמנם נראה כי יעקב אבינו ע"ה - בעבור עליו מה שעבר עם עשו, והגידה לו אמו מה שהגידה כי עשו רודפו להורגו, צר

לו מאד: אם יצא לברוח - הנה הוא יוצא מארץ ישראל, ואמרו רבותינו ז"ל (כתובות ק:) שהיוצא ממנה פאלו אין לו אלוה, וכבר נודע להם על ידי אברהם כי הוא [החלק מהישוב שה' רוצה בו, ומשפיע רוח קדשו על היושבים בו. ואם לא יצא - הנה צר לו מחמת אחריו. ואפשר כי היה לבו מתרגז על אמו רבקה שעשתה לו כל הצער הזה שיצטרך לצאת מארץ ישראל. ולזה להקל מעליו הצער, אמרה לו וישבת עמו ימים אחדים, רצונה לומר: אל ירע בעיניך בני על צאתך מהארץ הנבחרת, כי הם ימים אחדים שיעור שתשוב חמת אחיך.

וזה רמז הכתוב באומרו ויצא יעקב מבאר שבע, רוצה לומר שהיה בלבו של יעקב על היציאה מבאר שבע, והיטב חרה לו על היציאה, ולזה לא הספיק הכתוב לומר וילך חרנה, לומר שהיציאה עשתה רושם בלבו של יעקב:

ורמז עוד בדרך רמז במה ששנה שם פדן-ארם לחרנה, לומר שיצא בחרי-אף. וה' יתעלה - להשניחו על יעקב אבינו ועיניו עליו - נסתכל בצערו על יציאתו מהארץ הנבחרת, [ולסבב שיבא יעקב למקום מוכן לנבואה להעזר [בו] עם הכנתו [את] עצמו. והנה אף שלא היה המקום ההוא על הדרך שבו הלך, ומצדד אצדודי היה, סבב הקב"ה שעקם הדרך עד שפגע במקום שלא היה בידעיתו ולא [עלה] על לבו שיפגע בו, והגיד הכתוב רוב רדיפתו שהיה נרדף בלי רודף:

ואמר ויפגע במקום וילן שם כי

משוש כל המתאבלים עליה" (ישעיה סו י).
ולכן אל תשים לב על יציאתך ממנה - [כי]
והשבתִיךָ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת:

אך צריך להבין אומרו **כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ**
עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי
לָךְ שֶׁאֵין לֹא שָׁחַר, והיה לו לומר 'ולא אעזבך',
כי איך תהיה ההבטחה מעם להבטחה. אך
נראה כי יעקב אבינו מתירא היה שמא
יגרום החטא ויתבטלו כל ההבטחות, כי
החטא אינו בידי שמים, ואם כן כל ההבטחות
תלוים בספק. ולזה נִלְחַם הקב"ה אֶזְנוֹ ואמר
לו **כִּי: רֹאיוֹ לָךְ שֶׁתִּבְטַח עַל הַבְּטָחוֹתֵי-אֵלוֹ**
בַּטָּחוֹן גָּמוּר וּמוֹחֵלֵם, כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ, פירושו:
שהבטחתך לטובה **כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ לַעֲשׂוֹת**
שׁוּם יַעֲזוֹן אֲשֶׁר חָטָא, כלשון [הכתוב (תהלים
לזג)] ה' **לֹא יַעֲזֹבֵנוּ בִּידוֹ**²⁴⁸. ומנהג חדש אנהג
עמד לתופשך בחבלי עבותות אהבתי, לכל
יגרום שום חטא עד אשר אקים לך הבטחתי,
ומשם והלאה תהיה כאחד האדם, וזהו גם
נפלא ליעקב.

וזהו דקדוק **עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי**, ולכאורה
הוא תימה, דמשמע משם והלאה יעזבהו.
ועם מה שכתבנו נחא, דהיינו לעוזבו להיות
מְשָׁלָח בחפשויות הבחירה, דאחר שִׁקְיָם לו
האל הבטחותיו - יחזור כאחד האדם:

ובדרך הלבשה יאמר פירוש הפרשה
כִּלְהָ עַל הַנִּשְׁמָה בַּעַת בִּיאָתָהּ לַגּוֹף, שהיא

בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם
מִדְּאֲשָׁתּוֹ וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא (פס' יא),
וילן שם **כִּי בֹא הַשֶּׁמֶשׁ** לומר שלא היתה
לינתו שם לעת ערב כדרך עוברי דרכים,
שלעתותי ערב - [כאשר] עֲדִין הַשֶּׁמֶשׁ בְּרֹאשׁ
הַאֵילָנוֹת - יִשְׁבּוּ לַהֲכִין מָקוֹם לְלִינָתָם, אך
זה "וילן שם **כִּי בֹא הַשֶּׁמֶשׁ**", שלא דחקתו כי
אם הַשֶּׁמֶשׁ שִׁשְׁקָעָה, וכל עוד שלא שקעה
הַשֶּׁמֶשׁ לֹא יִשָּׁב, אך מחלֵךְ. וזה מעין מה
שאמר הכתוב (לעיל ז ז) "ויבא נח וגו' אל
התיבה מפני מי המבול", שדרשו רז"ל כמו
שפירש רש"י ז"ל עֵין עליו²⁴⁷. ומרוב צערו
לא פנה לשים מִטָּה מראשותיו, אך ויקח
מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מִדְּאֲשָׁתּוֹ. וגם תחתיו
לא הציע מצע, אך וישכב במקום ההוא -
שבאותו מקום עצמו שכב על הארץ מרוב
צערו ויגונו, כמתאבל על יציאתו מהארץ
הנבחרת כמו שנתבאר. ולזה, ה' יתעלה
עיניו פקח עליו לנחמו ולהסיר יגונו.

[ולזה, תכף] וַיִּחַלֵּם וַהֲגָה סֵלֶם מַצֵּב
אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מֵגִיעַ הַשָּׁמַיְמָה וַהֲגָה
מִלְּאֲבֵי אֱלֹהִים עֲלִים וַיִּדְּדִים בּוֹ (פס' יב),
הוא מה שנתבאר כי על הארץ ממש היה
שוכב. ולזה אמר שזה הצער שנצטערת על
פרידתך מהארץ הוא יעמוד להוסיף לך זכות
על זכות הארץ, והארץ אשר אתה שוכב
עליה לך אתגנה ולזרעך, על דרך "שמחו את
ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו אתה

248. דקאי על יצר הרע כמאמרם ז"ל (סוכה נב) יצרו
של אדם מתגבר עליו בכל יום וכו' שנאמר צופה
רשע וכו' ה' לא יעזבנו בידו.

247. שפירש: נח מקטני אמנה היה ולא נכנס לתיבה
עד שדחקוהו המים.

כי טוב לי בשמים ועמך אשב, לא חפצתי בארץ הטמאה מקום גדודי חיה ולסטים, ומי יודע אם אשוב כאשר הייתי, כי אולי מעט אשר לפני ילך ממני. וזהו כי בא השמש, כי יראה פן תשקע שמשך ולא תראה אור עם הרשעים שמעשיהם כלם משולים לחושך, [ככתוב (משלי ד יט)] "דרך רשעים כאפלה". והנה היא לקחה מאבני המקום לרמוז שרצתה באותו צער שבו²⁴⁹, וישב במקום ההוא ולא רצתה להעקר ממקומה:

והנה ה' נצב עליו - נגלה עליה לפייסה ולרצותה בדברים המושכים לבת, לאמר אליה כי לא תתיירא מחטוא לה', כי ישלח אליה מלאכים מלפניו, המה פבות ועליות יעזרוה לבל תחטא, אך תסגל מצות ומעשים טובים, ועלתה במעלות מהשפלות - שהיא בשר ודם. [והפבות הן:]

א) שהנה הנשמה מצד עצם חומרה הזך - שהיא חלק אלוה ממעל - תרצה לחזור למקור שממנו חצבה, כי כל דבר נכסף לחזור לשרשו. באופן שהנשמה - עם היותה בגוף - היא קשורה תחת כסא הכבוד כחוט המדבק חלק בכל. וזהו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות יח:) הרשעים בחייהם קרוים מתים, כי הם מפסיקים החוט שבינם לבין קונם וכמתים חשיבי, באופן שזה אחד מהעוזרים לנשמה לחזור למקומה. ב) המלאך השליח מאת ה' יתברך לעזור לאדם, שהוא יצר הטוב. ג) זכות אבות גורמת, ולעולם טבע

ממאנת לבוא אל העולם הזה פן יקרנה מקרה הגמל, אולא למבעי קרני, אודני דהוו ליה גזיון מיניה' (סנהדרין קו). ויצא יעקב היא הנשמה שקודם בואה לעולם נקראת בשם 'יעקב' לשון שפלות, כמו שאמרו רז"ל (רבנו בחי פרשת וישלח) שהנשמה קודם בואה לעולם תדמה לבת בוגרת אצל אביה שאוכלת בבושה וכלימה, ולזה באה לעולם הזה לסגל מצות ומעשים טובים לאכול בשכרה, ולזה קראה בשם 'יעקב', וכשהולכת מעונה מצות ומעשים טובים נקראת בשם 'ישראל' לשון שררה כמפורש אצלי לקמן (מז כט) פסוק "ויקראו ימי ישראל" יען שם. ולזה אמר ויצא יעקב מבאר שבע הוא מקור הנשמות:

ובדרך פתר יאמר באר שבע היא הפינה העליונה שהיא מקור הנשמות כידוע ליודעי חן וכנזכר בספר שערי אורה. ועוד ירמוז למאמר רבותינו ז"ל (נדה ה:) כשבאה הנשמה לעולם משביעין אותה לעשות רצון קונה, וזהו מבאר שבע - מושבע ועומד:

וילך חרנה - שהלכה הנשמה למקום חרון ששם מרגיזים להקב"ה. ויפגע במקום - רמז לעיובה שממאנת ומבקשת רחמים אולי יתעשת האלהים לה ולא תבא לעולם הזה, וזהו 'ויפגע במקום' [שמפציר בהקב"ה, מלשון 'ואל תפגע בי' (ירמיה ז טז) שפירושו: ואל תפציר בי].

וילן שם - [לשון תלונה], כי התפללה [הנשמה] וגם התרעמה לפני בוראה לאמר,

דאכיל דלאו דיליה, אך ופרצת ימה וקדמה צפונה וגו'. ועוד לך, שיהנו אחרים ממך ללמדם ולהנהיגם לאותם שהם כעורים ממששי קיר, אולי בלכתך לשם לא די שתשלים עצמך אלא גם לזולתך, ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך.

[ד']. והנה הנשמה לא נתפסה בכל העוזרים האלו כי אולי לא יועילו לה, עד שאמר לה הקב"ה והנה אנכי עמך ושמךתיך בכל אשר תלך והשבתיך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך (פס' טו) זהו העוזר השם' שהוא העיקר. עד כאן דרך חלבשה:

ודרך דרש יאמר שהפס' רומז לג' האבות, בדקיימא לך (עי' עירובין עז' ב"ב נט. וב"ר סח) אין סולם פחות מג' מדרגות. [מצב ארצה, 'ארצה' ירמוז לכללות ישראל] והזכות שיש ביד כל זרע ישראל לעלות ולראות את פני אלהים צבאות, ולזה נרמזו בסלם. וראשו מגיע השמימה, שזכותם עולה עד לשמי מרום. והנה מלאכי אלהים שהם שליחויות האל יתברך והשגחתו בישראל מכל האמות, עולים להעלות זכויות ישראל ויורדים להיטיב ולהגן על ישראל, עולים ויורדים דרך הסולם, שזכות האבות היא [עומדת] עם כל איש ישראל:

ועוד יש לפרש והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים, עולים תחלה ואחר כך יורדים, הם מלאכים שנעשים ממצות ישראל, שעולים

האב בבן, ו"זרזק חוטרא אאזירא אעיקרא קא" (ב"ר סוף פר' נג). (ד) עזרו של ה' נוסף על הכל, כמו שאמרו רז"ל (ספ"ה נב) אלמלא הקב"ה עזרו אינו יכול לו.

וזהו שהראה לו ואמר ויחלום והנה סלם מוצב ארצה, הוא האדם. ונקרא 'סלם' כמו שכתבנו בתחלת הדרוש, כי בן צריך האדם לעלות במסלות שכליות, וכל יום יוסיף שלמות על שלפניו, ואמר והנה סלם - שהוא האדם - הוא מצב ארצה וראשו מגיע השמימה, למעלה נשמתו קשורה תחת כסא הכבוד. זה עזר א' לנשמה שלא תחטא. ב'. והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, הם יצר הרע ויצר הטוב, לומר שאם יצר הרע מתגבר בו, הנה לנגדו יצר הטוב. אלו שני העוזרים מצד האדם עצמו.

[ג']. והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתגנה ולוֹדֶעָךָ (פס' יג). כבר הוקבעה אלהותי על אברהם ויצחק והם יעזרוך, הן מצד טבעם שקנית, הן מצד זכותם. ולזה, הארץ הלזו - העליונה - אשר אתה שוכב עליה, לך אתגנה וגו', ולא תירא פן תדחה ממנה.

ואם תאמר [אתה] האדם: מה לי ולצרה הזאת לבוא למקום שאצטרך שומרים ועוזרים, דע לך כי בלכתך לעולם הזה [והנה זרעך בעפר הארץ] - ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחת האדמה ובזרעך (פס' יד), לא כאשר את עכשיו גיורת אוכלת בסוד הצמצום כמאן

הזכויות לקבל כח להיותם מטיבים לעושה אותם, וזהו 'עולים ויורדים', עולים - לקבל רשות, ויורדים - להיטיב ולהיות פרקליט לעושה אותם:

ועוד יש לפרש שהסולם הזה רומז לסמא"ל, יען כי היה יעקב אבינו מפחד אולי בצאתו מעם אביו לילך אצל לבן, שמא ח"ו ילמד ממעשיו לרוב ההרגל עם הרשע, וכמו שאמר לבסוף ושבתי בשלום שלם מן החמא שלא אלמד מדרכי לבן כפירש"י ז"ל, כי בן הצדיקים יאות להם [להתיירא] מהתחברות עם הרשעים אף כי יודעים בנפשם שצדיקים הם, כי לפעמים העברות נעשים מנהג אצל הרשעים עד שישבו היתר ומנהג, והפורש מהם יחשב לכסיל ושוטה או ליוהרא, ובעל כרחו - הצדיק ינהג מנהגם על דרך עיילת לקרוא עבד בנימוסה²⁵⁰:

והוא שאמר הכתוב (תהלים נח ג) **אף בלב עולות תפעלון בארץ חמס ידיכם תפלטון**. וקודם אמר האמנם אלם צדק תדברון. והכתובים צריכים ביאור, וכבר פירש בהם רד"ק מה שפירש. אמנם נראה שבא להוכיח למוכיחים שיש בידם למחות ואינם מוחים, ושותקים על מה שרואים, כי בזה נעשה היתר, וחזקו ידי העושים בראותם [את] הגדולים רואים ושותקים. אמר להם: תחלה - ראיתי אתכם נסוגים לאחור באמרכם יפה שתיקה לחכמים²⁵¹ וכיוצא מדברי חכמים

המשבחים השתיקה, אמר: דעו כי האמנם אלם - שיפה הוא לאדם להיות נאלם, אמת זה לא אכחישנו, אך לא כן המדה שוה, כי צדק תדברון מישרים תשפטו בני אדם, כי אדרבה במקום הודעת הצדק - רעה היא השתיקה, וכמאמר רבותינו ז"ל (סוטה כב) על פסוק 'ועצומים כל הרוגיה' (משלי ז כו) - "זה שהגיע להוראה ואינו מורה".

ולזה פָּלַל צדק תדברון מישרים תשפטו בני אדם, אומר: אם ראית אחד מעביר הדרך²⁵² על חֲבֵרוֹ ותדע שדבריו יעשו רושם, לא תחוש לכבוד עצמך, אך צדק תדברון. וכן אם ראית בני אדם מריבים ותדע שבאמצעות דבריו תשיט שלום ביניהם - מישרים תשפטו בני אדם. באופן שהשתיקה בכיוצא בזה היא רעה חולה.

ואומר [שעוד] [להם] [לכם] מהנזק וחורבות דנפקי מזו השתיקה, שתקבעו העול בלב הרשעים ויחשבו שהולכים בדרך נכוחה. וזהו אף זאת תעשו בשתיקתכם, בלב עולות תפעלון בארץ, חמס ידיכם תפלטון, שיחשבו עושי רשעה כי פלם בידם לעשות מה שהוא ראוי, ויוקבע הדבר מנהג על ידי שתיקתכם. ולזה אמר אחריו וזרו רשעים מרחם, לומר כיון שהוקבע הרשע מנהג מלידה ומבטן, יעשו הרשעים זרים, ולא באורך הזמן על ידי בחירתם, אך מיד בלחֲתָם יטעו לומר "הדרך

252. פירוש, שעושה עול לחבירו.

250. ב"ר פר' מות.

251. פסחים צט.

הישר אנו הולכים" כיון שהוא מנהג אצלם כאכילת הפת ושתיית המים:

זאת הרעה אשר אָבְדָה כמה חמודות מישראל, וכמה דיני התורה נזדלזלו והוקבע מנהג לא-לֵבד לַחֲמוֹן (כי אם) גם לשרירים ולחיידים. וסבת-זה: השתיקה במקום שצריך לְדַבֵּר, ה' יכפר בעד. באופן כי זאת [סיבת] בריחת הצדיקים מהתחברות הרשעים. והוא שאמר התנא (אבות פ"ו מ"ט) בְּשֹׂאֵל-אוֹתוֹ הָאִישׁ: "רְצוֹנְךָ שֶׁתְּדוּר עִמָּנוּ בְּמִקְוָמֵנוּ", הָשִׁיב לוֹ: "אִפְּלוּ אֶתְּךָ נֹתֵן לִי אֵלֶּף אֲלָפִים דִּינָרִי זָהָב וְכוּ' אֵינִי דֹר אֵלָּא בְּמִקְוָם תּוֹרָה", מזה-הֵרַע הוּא שִׁבְרָה, כִּי אוֹלִי בְּאוֹתָהּ הַמְדִּינָה - לְהִיּוֹתָם אֵינֶם-בְּנֵי-תוֹרָה - יִמְצָא אֲצֵלֶם מִנְּחָגִים רָעִים וְכִיּוּצָא, וְיִלָּכֵד בִּפְחַ מִנְּחָגֵיהֶם:

והנה יעקב אבינו בההוא פחדא יתיב, פן בלבתו אצל לבן ילמד מדרכיו, לזה ויחלום והנה סלם זה יצר הרע, הוא ס"מ ברמו ובגימטריא: בגימטריא - אותיות סלם הם אותיות ס"מ. ברמו - כי הוא הַסָּלָם שבו עולים הצדיקים לכמה מעלות, ובו יורדים הרשעים לאמבטי התחתונה של שְׂאֹל. והוּ [מוצב ארצה] וראשו מגיע השמימה, כי הוא יורד ומשטין עולה ומקטרג (כ"ב טו.), נמצא שהוא בארץ וראשו בשמים: ראשו בשמים - להשטין, ורגליו בארץ - לנקום נקם. לזה אמר והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, הם הצדיקים: העולה - עולה בו, והיורד - יורד בו, כי באמצעותו יגדל הגדול ויוקמן הקטן, כי לולי הוא - כל אֶפְיָא שְׁוִין.

ולזה בשר ליעקב שלא יפחד ממנו: והנה ה' נצב עליו לשומרו ליעקב אבינו מהסלם, ויאמר אני ה' אלהי אברהם ויצחק, ובזכותם אתה נצול, ושמתוך ככל אשר תלך מן החטא, כאמור:

והוא שאמר יעקב אבינו בהקיצו אָבֵן יֵשׁ ה' בְּמִקְוָם הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא יִדְעָתִי (כח טו.). ולכאורה הוא לשון קשה, שהקב"ה מלא כל הארץ כבודו. ופשוטו בכונתו שיש בו גלוי שכינה לעומדים בו, ומפאת המקבלים נתיחד המקום מכל העולם. ובאמת כי לפי קוצר שכלנו, הן לא ידענו סָבָה לזה להיות מקום אחד מבורר להיות גלוי שכינה בו יותר מכל המקומות, אחר שכלם שוים, אלא שאחר שנדע סבות לאשר בארץ, אחר כך נבקש סבות לאשר בשמים:

אך המציץ מן החרכים מדברי רבותינו ז"ל, נאמר כי אמרו ז"ל כי העולם הושתת מאמצעיותו, והיא אבן השתיה, כדתנו במסכת יומא פרק הוציאו לו (דף נד.), ופירש"י ז"ל שהיא נבראת תְּחִלָּה, ואחר כך היו הרגבים נדבקים בה עד שהושלם כל העולם. ולזה, אחר שעקר הבריאה היתה בית המקדש, לזה נדבקה בה ההשגחה יותר משאר המקומות אחר שהיא תחלת הבריאה.

ואי לא דמסתפינא, אמינא טעם אחר כפי המקבֵּל אצלנו מהרב האר"י ז"ל (עץ חיים שער אענפים), מסוד הצמצום והמשך האור דרך קו ישר מִמֶּלֶא כל האצילות מתְּחִלָּה ועד סוף באמצע האצילות כולו, והמשיכי יבין. באופן כי זאת פִּנְתַּי יעקב אבינו ע"ה באומרו אָבֵן

יש ה' במקום הזה. ולפי דרכנו, רמז באומרו יש לש"י עולמות, לומר כי באמצעות זה המקום יזכה האדם לש"י עולמות, כי המקום ההוא מוכן לעבודת הקרבנות כי הוא בית המקדש, ועוד שהבטיחו בו שלא יחטא ויזכה לש"י עולמות:

ועוד יש לפרש אכן יש ה' במקום הזה, והוא כי מן המפרסם שעם היותנו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו מאמינים מציאותו יתברך ויתעלה אמונה שלמה, יותר תגדל אמונת היודעים אותם במופת, כמו שזכר רבנו בספר המורה, ויותר מהם הם נביאי ה' אשר עין בעין נראה ה' אליהם.

ואמשול לך משל, לבירה אשר שרוי בתוכה מלך רב ועצום, ואתו עמו בתוך הבירה אנשים צדיקים רואי פני המלך. ובצאתם אל החצר החיצונה הגידו לאמר: "תחשבו שזאת הבירה היא בלא מנהיג הנח תדעו אמת שיש בה רב ושליט ועינינו ראו" ונשארה עדותם מדור לדור בקבלה אמתית שאין בה ספק, והתעצלו ליכנס אל הבירה כי הסתפקו²⁵³ בשמועה ההיא. ואחרים חרוצים יותר מהם נכנסו אל תוך הבירה, וראו מושב המלך וכלים שמשתמש בהם המלך וכל מכסימי המלוכה, שמזה האמינו יותר שיש מלך בבירה, אך פני המלך לא ראו. ואחרים חרוצים מהם, השתדלו לילות וימים עד שראו פני המלך. הנה אלו יותר תגדל אמונתם, כי עין בעין ראו פני המלך.

כן המה ג' כתות בבני העולם: רוב המון בני אדם - המה אשר ידעו פני המלך מפי השמועה. ואשר נכנסו אל תוך הבירה וראו מושב המלך וכלי תשמישו, שמזה נתאמת להם מציאות המלך - הם היודעים דרכי המופת ונכנסו לחדריו, גם נכללים בזה עם בני ישראל אשר היו בזמן שבית המקדש אשר בעיניהם ראו כמה נסים. ואשר נכנסו לחדר המלך וראו פני המלך - הם הנביאים וכל מי ששרתה עליו רוח הקודש.

באופן שהנבואה תאמת מציאותו יתברך יותר מן הכל. ולזה אמר אכן יש ה' במקום הזה, יאמר שבמקום הזה יושפע שפע לבני אדם הראוים, שממנו יכירו כי יש ה' במציאות הכרה נפלאה, הכרה עצומה עד מאד, ולכך ויקרא שם המקום בית אל שהוא המקום שממנו נפְּרַת מציאותו.

אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים (כח יו). כבר כתב הרב הקדוש בספר שערי אורה כי שם "אדני" הרומז למדת המלכות הוא בית-שער לקבול תפלות, ולכך תחלת התפלה 'אדני שפתי תפתח'. וכתב עוד ז"ל כי המלכות נקראת 'בית המקדש', והוא שאמר אין זה כי אם בית אלהים שהיא המלכות שהיא ביתו של ה' שהוא זעיר אנפין, ולכך אמר וזה שער השמים:

והוא אצלי אומרו (תהלים ג) קולי אל ה' אקרא ויענני מהר קדשו מלך, שלעניות דעתי שהיא (המלכות) נקראת גם כן הר,

כמו שנאמר "בהר ה' יראה" שהוא בית המקדש, כמאמר רבותינו ז"ל (פסחים סח.) שאברהם אבינו עליו השלום קראו הר, ויצחק קראו שדה, ויעקב קראו בית, וכל השמות האלו נקראת בהם המלכות. ועל זה אמר 'בהר ה' יראה', פירושו: שה' שהוא זעיר אנפין, יהיה גלוי שכינתו על ידי הר שהוא המלכות, וככה יהיה קריאתו 'בהר ה' יראה' למושפעים ממנו. ועל כן אמר קולי אל ה' אקרא שהוא זעיר אנפין, ויענני באמצעות המדה הנקראת הר קדשו - סלה. ועין מה שכתבנו למעלה בפרשת לך לך (עמוד &): מענין זה:

והוא שאמר וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מִצֵּבָה יְהִיָּה בֵּית אֱלֹהִים וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֹשֶׂה אֲעֲשֶׂה לָּךְ (פס' כב) שהאבן - היא מדת המלכות - יהיה בית אלהים, שהמלכות היא נוקבא דזעיר אנפין, ולזה וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֹשֶׂה אֲעֲשֶׂה, שהמלכות היא הנקודה העשירית, ולזה שהאבן הזאת היא בית אלהים - יאות להביא לה המעשר ולדעתי שהוא הטעם שנותנים המעשר לעניים, וללויים, ולירושלים, יען כי המלכות שהיא העשירית נקראת דלה ועניה, דלית לה מגרמה כלום דוגמת הירח, ובבחינת זה נותנים מעשר עני. ובבחינת שהיא ירושלים כאמור, לכן מעלין מעשר שני לירושלים. ובבחינת שהיא נקראת לוי כי כן כתיב (כט ד) "הפעם ילוח אישי אלי", לכן נותנים מעשר ראשון ללויים:

וזהו שאמר (מלאכי ג') **הביאו את המעשר**

אל בית האוצר - שהיא נקראת אוצר, וידוי מרף בביתי - שהיא נקראת בית, ובחנוני נא בזאת - שידוע שהיא נקראת זאת, וכן פירשו המקבילים: ובחנוני נא בזאת, שעל ידי נתינת המעשרות משפיע זעיר אנפין בנוקבא. ואז והריקותי לכם ברכה עד בלי די, דבאתערותא דלתתא [תליא] אתערותא דלעילא, שעל ידי שנותנין אנו לאוצר - אז גם ה' שהוא זעיר אנפין יתן הטוב למלכות, וארצנו שהיא המלכות בסוד "אשה - קרקע עולם" (עי' סנהדרין עד:), אז גם היא תתן לנו יבולה:

ולכן אמר קודם (תהלים פח יא) **חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו**, שבהיות ישראל צדיקים אז נכפית מדת הדין, וחסד משפיע בנבוכרה שהיא אמת - קו הדין בלי ויתור, ומתמתק הדין. וזהו חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו, שאחר שמשפיע החסד באמת - אז האמת נעשה צדק, שמדת הדין מתהפכת למדת רחמים, והחסד נקרא שלום אחר שנפגשו זה בזה ועשו שלום ביניהם, ואז גם ה' יתן הטוב כאמור. והוא נכון בעיני, ואם שנית, השם ימחול לי ויכפר בעדי:

ולפי פשוטו, אומרו **גם ה' יתן הטוב** - מלבד פשוטו ממש שהוא על דרך אומרם (מעשר שני פ"ה משנה יג) "עשינו מה שגזרת עלינו, אף אתה עשה מה שהבטחתנו" - עוד יאמר, ואנכי יש לפרש אומרו (תהלים פח יב) **אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף, גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יבולה**, יאמר: כשאמת מארץ תצמח, שיהיה אמת

תתן לי המריפני לחם חקי פן אשבע וכחשתי וגו' ופן אֶנְרֵשׁ וגנבתי וגו'.

והוא לדעתי מה שבקש דוד המלך ע"ה באומרו (תהלים קיט) **גִּמּוּל עַל עֲבֹדְךָ אֲחִיהַ וְאַשְׁמְרָה דְּבִרְיֶךָ**, יאמר שתגמול עלי טובה שיהיה בה חיים לי עם שמירת דבריך, והוא הטוב הממוצע בין הצמצום ובין (הנותר) [המותר], כי טוב שיהיה בצמצום, (א) [כי] המותר יש בו חיים ואין בו שמירת דבריך, אבל תגמול עלי טוב שאחיה ואשמרה דבריך והוא המצוה. באופן שהמצוה הוא עוזר לאדם שלא יחטא. ולזה, במקום שאמר לו ה' **כִּי לֹא אֶעֱזֹבְךָ** - אמר הוא ונתן לי **לֶחֶם לֹאֲכֹל וּבִגְד לִלְבוֹשׁ**, ועל ידי כן ושבת **בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּית אֲבִי**.

ואך מה שהוסיף לומר **לֶחֶם לֹאֲכֹל וּבִגְד לִלְבוֹשׁ** והוא יתר, ובמקום אחר אמר (דברים י ח) **"וְאֶהָב גֵּר לְתֵת לוֹ לֶחֶם וּשְׂמִלַּח"**, ולא אמר **לֹאֲכֹל וּלְלִבּוֹשׁ**. אך יאמר כי מלבד שיתן לו לחם - יהיה בריא בגופו, שאשר יביא - יאכלנו וילבשנו. ועוד יאמר שמלבד שיתן לו - גם יתן להולכים ברגליו, בניו ובני ביתו, וזהו **לֹאֲכֹל וּלְלִבּוֹשׁ** דהיינו אחרים. ועוד ירצה, להיות לו שפע מהלחם והלבוש לפרנס לרעב מלחמו ולכסות הערום מכסותו, כי זה מנהג זקנו אבינו אברהם ע"ה, והצדיקים יִצְרָ (לשון צרה) לחם כאשר יחיו בטובה ולא יהנו אחרים מהם, כמו שמצינו באברהם אבינו עליו השלום.

ועוד יאמר **לֶחֶם לֹאֲכֹל וּבִגְד לִלְבוֹשׁ**, כי רוב בני אדם יצטערו להכניס קומץ על

בעולם מצד הדור, שגם צדק משמים נשקף, **בִּארְצֵי** - רמז על המון העם, ושמים - רמז על הגדולים הראשים שהם כדמות שמים, באופן שהקטנים עם הגדולים יעשו האמת, גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יבולָה, והטוב רמז לחיים ולבריאות ורמז גם כן לבנים, וארצנו תתן יבולָה הרי ג' בני, חיי, ומוזני. ורמז באומרו גם ה', לומר שמלבד הטוב שנמשך מהמזל - גם ה' יתן בהשגחה, מלבד שהמזל יתן - גם ה' יתן הטוב.

ואמר **צִדֵּק לְפָנַי יִהְיֶה**, לומר שה' יעשה צדק ולא יאנה לשום אחד רע מצד המערכה, כי כל בני אדם מושגחים, וכמו שפירשנו בעקר הגמול יֵעָן שם, כי לפעמים יהיה ח"ו עול מצד המערכה מחסרון זכות הדור. ואומרו **וַיֵּשֶׁם** הצדק **לְדֶרֶךְ פַּעַמָּיו**, הוא כפל הענין במלות שונות, ויש לפרשו על האדם, צדק של האדם - **לְפָנַי יִהְיֶה**, ואם ירצה לילך בדרך רע - הצדק יחזיר פַּעַמָּיו לְדֶרֶךְ:

וַיִּדְרַע יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וְשָׁמְרָנִי בְּדֶרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנִי הוֹלֵךְ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֹאֲכֹל וּבִגְד לִלְבוֹשׁ (כח ט), כבר פירש"י ז"ל שזה נרמז באומרו **כִּי לֹא אֶעֱזֹבְךָ**, שהמבקש לחם קרוי נעזב וכו' עֵין עליו. ועוד נראה כלפי מה שפירשנו למעלה במאמר **כִּי לֹא אֶעֱזֹבְךָ**, שהכִּנָּה - שלא יעזבנו לחטוא עד יקיים ההבטחות, יאמר ששיער בדעתו יעקב אבינו כי השמירה הזאת תהיה על דרך שאמר שלמה המלך ע"ה (משלי ח ח) **רֵאשׁ וְעֵשֶׂר אֵל**

קומץ, כמאמר רבותינו ז"ל (ילקוט תהלים מ"ט וירושלמי שבת פ"ד ה"א) על פסוק (תהלים מט ב) "האזינו כל יושבי חלד", נמשלים כל בני העולם לחולדה שגוררת ואינה יודעת למי, לזה אמר לחם - לאכול, ברוך ה' יום יום, שכל יום ויום תתן מה לאכול, כי אין חפצי לבנם ולצבור, אך לאכול וללבוש:

ועוד יש לפרש לאכול, שלא אהיה מאותם שכתוב בהם (קהלת ו ב) "ואל ישליטנו האלהים לאכול ממנו", רק מאותם שכתוב בהם (שם) "והשליטנו לאכול ממנו", והיא מדת הוותרנות:

והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יתנה בית אלהים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך (כח כב). דבר לנוכח על דרך "אני בצדק אחזה פניך" (תהלים יז טו):

וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם (כט א). כבר פירשו במדרש שמשחובטח בשמירה נעשה קל ברגליו ללכת וכו', לפי דרכם נראה לומר כי מתחלה היו רגליו נסוגים לאחור, כי המקום אשר אליו פונה להנצל מאחיו - הוא עצמו רשת ופחים לרגליו כמו שנתבאר, שהיה ירא מלבן ולכך היה הולך וחוזר, כי היו לו ארם מקדם וכו', והרי זה כאשר ינום מפני הנחש והולך אל מקום הדוב. אך כאשר הובטח בשמים מלכך - וישא יעקב רגליו כאשר ילך למנוחות שאננות:

וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם (כט א). יש להבין אומרו ארצה בני קדם, והיה לו לומר לחרן או פדן ארם. ולפי פשוטו יאמר כי לא כן יעקב אבינו [אל] העיר לפנות אליה, אך הלך למחוז ההוא ועמד שם עד ישאל עובדי אורח איזה הדרך לחרן. ולזה אמר 'וילך ארצה בני קדם', שלא היתה פנייתו לשום מקום, אך ארצה בני קדם.

ובזה יתיישב אומרו ויאמר להם יעקב ב אחי מאין אתם (כט ד) ואחר שהם סמוכים לעיר - מה מקום לשאלה מאין אתם, שמסתמא מעיר הסמוכה להם הם. וכפי מה שנתבאר אתי שפיר, כי לא כן העיר, לכן בראותו אותם - שאל מאין אתם.

אך תשובתם (שם) ויאמרו מחרן אנחנו הוא לשון כבוד, דכי היה להם לומר 'מחרן'. ונראה כי הם לא עמדו על פגנת דבריו אם רוצה לשאול מאיזה מקום הם, או אם רוצה לשאול מאין באו, או רוצה לשאול [כפי] שני הפירושים. לזה אמרו 'מחרן אנחנו' [שסובל שני הפירושים, מחרן באנו] ומחרן אנחנו, שהם תושבי חרן וממנה באו. ואפשר שגם יעקב אבינו כן לשתי השאלות לפי מה שנתבאר כי לא כן העיר, והשיבו על שתייהן כי חכמים המה בחכמת הדבור, וכמו שלמדו רז"ל (אבות דר' נתן פרק יז ופרק ט) מהם, שמישיבין על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, בפסוקי רבקה יעין שם (לעיל כד כד):

ויאמר להם השלום לו ויאמרו שלום והנה רחל בתו באה עם הצאן (כט ו).

ולא אמרו 'שלום לו' כי איננו בטובה כל כך²⁵⁴. ולזה אמרו לו והנה רחל בתו באה עם הצאן, ואילו היה בטובה - לא ישלח בתו לרעות. ועוד שמתה אשתו, לפירש"י ז"ל [על פסוק 'ותגד לאביה' (כט יב)]:

ויאמר הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה השקו הצאן ולכו רעו (כט ז), הנה הכתוב הזה מעיר על מה שכתבנו לעיל כי השתיקה במקום העול היא רעה חולה, כי מה לו ליעקב אבינו ולחם, 'האחד בא לגור וישפוט שפוט'²⁵⁵ אך כי כן מנהג אבותינו הקדושים כי לא יוכלו לסבול העול והחמס, ונמהרים הם לדבר במקום הצריך. ולזה בראותו אבינו ע"ה שיש בהם קצת מהאונאה לבעלי הבחמות, פיו פתח בחכמה ויאמר 'הן עוד היום גדול'.

ויאמר הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה וגו'. והוא כפול, וכבר פירש רש"י ז"ל מה שפירש [אם שכירי יום אתם - הן עוד היום גדול, ואם הבהמות שלכם - לא עת האסף המקנה]. ועוד נראה שהיה להם מנהג בזמן החורף לאסוף הבהמות לעיר מיד, ל[סבת] היות היום קצר, כדי שיגיעו לעיר. ולזה אמר הן עוד היום גדול, רוצה לומר כי עדין לא הגיעו לימי החורף, ועדין קיץ שהיום גדול, ואם כן לא עת האסף המקנה. ובה נוחא אומר גדול, דלפירש"י היא יתרה, דהיה לו לומר 'הן עוד היום', או

היה לו לומר 'הן עוד זמן גדול ביום', וכפי מה שפירשנו נוחא:

ובדרך הלבשה יאמר, **ויגד והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רבצים עליה כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים והאבן גדלה על פי הבאר.** ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן והשיבו את האבן על פי הבאר למקמה, באר היא התורה הקדושה, והיא בשדה על דרך 'ומדבר מתנה' (במדבר כא יח) שהתורה מונחת בקרן זוית, ולזה אמר 'בשדה' שהיא נתונה לכל הבא ליטול. והנה שלשה עדרי צאן רבצים עליה הם ישראל שמשולשים: כהנים לויים ישראל. כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים כלם, שהתורה חיים לעולם. והנה יצר הרע שהוא לב האבן [גדולה] עומד על פי הבאר, שהוא דוחה בני אדם במועצותיו ובתחבולותיו לטורדם מן התורה. גם, על ידו לא יוכלו להבין בתורה.

ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן, שזכות הרבים דוחה אותו. וגם, על ידי קבוץ החכמים - מתבררים כמה דברים הסתומים. והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה, שאף על פי שמבררים, עוד נופלים ספקות וגם השכחה נופלת ויצטרכו עוד לחזור בכל דור ודור לעסוק ולטרוח על האבן להסירה. ולזה כתוב ז' פעמים 'באר' כנגד ז' ספרים שבתורה כמאמר רבותינו

ז"ל (שבת קמז). על פסוק (משלי ט א) "הצבה עמודיה שבעה".

עוֹדְנוּ מִדְּבַר עַמָּם וְרַחֵל בָּאָה עִם הַצָּאן אֲשֶׁר לְאָבִיָּה בִּי רָעָה הוּא (כט ט).
יאמר שלא היתה ביאתה עם הצאן לטייל, שזה יורה על היותה יצאנית, אך מוכרחת במעשיה כי רועה היא ואין רועה זולתה. ונראה שהמעם שלא שלח את לאה, כי אמם מתה כפירש"י (כט יב), ונשארה לאה הגדולה לצרכי הבית שהיא פקחית יותר לפי שנותיה, ורחל שלחה עם הצאן.

ועוד היה לו מן התועלת לשלוח את רחל, כי היא נושאת חן בעיני הרועים לעשות רצונה בצאן, וזאת היתה ליעקב לטרוח [בגלילת האבן מהבאר] כמו שנאמר (כט י) **וַיְהִי בְּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת רַחֵל בַּת לָבָן אֶחָי אִמּוֹ וְאֵת צָאן לָבָן אֶחָי אִמּוֹ וַיֵּגֶשׁ יַעֲקֹב וַיִּגַּל אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבָּאָר וַיִּשָּׁק אֶת צָאן לָבָן אֶחָי אִמּוֹ**, שאילו היו הצאן עם רועה, לא חשש עליהם:

ואך יש לדקדק אומרו בכל פעם אחי אמו שהוא תפל ויותר. ונראה שבכל המעשים היתה פנייתו לאהבת אמו ולכבוד אמו. ואף שראה [את] רחל והצאן, לא היה חושש אליהם מהיותו יודע שפֶלֶם עובדי עבודה זרה, והמחזיק בידם מחזיק ידי עוברי עברה. וגם רחל לא היתה אצלו בחזקת [כשרות] כמות שהיתה, אך נשאה חן בעיניו מפני היותה

בת לבן אחי אמו-הכשרה-²⁵⁶והצדקת: אם לכבוד אמו, אם שדן בדעתו שאחר שיצאה רבקה מהם, יש מהם תקוה לשוב אל ה'. וגם הצאן - לא פנה אליהם אלא מחמת היותם צאן לבן אחי אמו, וגם בעת ההשקאה היתה מחשבתו לכבוד אמו, [וזהו שאמר עוד וישק את צאן לבן אחי אמו]. באופן שכל המובות שעשה, לא עשה אלא לכבוד אמו:

וַיִּגַּד יַעֲקֹב לְרַחֵל בִּי אֶחָי אָבִיָּה הוּא וְכִי בֶן רַבֵּקָה הוּא וַתִּרְץ וַתִּגְדַּל לְאָבִיָּה (כט יב). יאמר שהוא קרוב לה משני צדדים: מצד נחור אחי אברהם, ולבן ויעקב שלישי בשלישי עם לבן, ועוד וכי בן רבקה הוא:

וַתִּגַּד לְאָבִיָּה (שם). וברבקה [נאמר] (שם) כד (כח) "וַתִּגַּד לְבֵית אִמָּהּ" כמנהג הבנות. אך בכאן שהגיד לה הקורבה לאביה, הלכה אצל אביה. אך שם לא הגיד אליעזר לרבקה כלום מהקורבה, וזוה הלכה לבית אמה כמנהג הבנות. וכפי זה לא נצטרך לומר שמתה אמה (עין רש"י). ועוד, מהיות רחל הפצה ביעקב להנשא לו - הלכה להגיד לאביה, כי אמה תחפוץ לתתה לאחד מקרוביה. ועוד נראה מפקחותה, שאחר שראתה אותו ריקם מבלי כל, ידעה שאם תגיד לאמה לא תחוש עליו, כי כן טבע הנשים שלא לאהוב כי אם בעל המתן, ולזה הגידה לאביה לחוש מפאת הקורבה, מה שאין כן ברבקה שהביאה כלי כסף וכו' - ידעה שגם אמה תחפוץ בו:

256. בדפוס ישן: העשירה. ונראה פשוט שהוא טעות סופר.

אינני ראוי לכל הכבוד הזה מפאת עניי. ולכן השיב [לבן] בחכמה: כל מה שעשיתי - לא עשיתי בשביל עשרך וכיוצא, אך מצד שעצמי ובשרי אתה:

וּלְלֵבָן שְׁתֵּי בָנוֹת שֵׁם הַגְּדֹלָה לֵאמֹר
וְשֵׁם הַקְּטָנָה רְחֵל וְעֵינִי לֵאמֹר רְכוּת וְרְחֵל
הִיְתָה יִפְתָּ תֹאֵר וְיִפְתָּ מִרְאָה (כט טז - יז).
קצת קשה ה'שנני, אומרו בלאה 'רכות' ולא
[אמר] 'היו רכות' כמו שאמר ברחל, [ורחל]
היתה יפת תואר וגו'. גם [צריך להבין] מה
שהוזקק להודיענו שאחת גדולה ואחת קטנה.
ונראה שרצה להעיר על מה שאמרו חז"ל
(כבא בתרא כג). ורש"י על פסוק זה) שלאח לא היו
ענייה רכות מעיקרא, אך בהרבותה לבנות
שמה תפול לחלקו של עשו יען כי הגדולה
לגדול וכו', לזה הקדים שהגדולה לאה וגו',
ובספת זה שהיא גדולה ענייה רכות כאמור:

וַיֹּאחֲזֵב יַעֲקֹב אֶת רְחֵל וַיֹּאמֶר אֶעֱבֹדָה
שִׁבְעָה שָׁנִים בְּרְחֵל בְּתֻדָּה הַקְּטָנָה (כט יח).
קצת קשה איך לא חשש יעקב מאשר חשש
לבן (למן כט כז) לא יעשה כן במקומו לתת
הצעירה לפני הבכירה. גם אומרו הקטנה
פשיטא. וכבר פירש"י ז"ל. ונראה שיעקב
חשש פן יאמר לבן שלא ירצה לעגן בתו
[רחל] כל כך ימים [ושנים עד שיסיים עבודת
שבע שנים], ובתך בגרה - שחרר עבדך
ותן לה²⁵⁷, [ומאידך גיסא] לא ירצה ליתנה
קודם העבודה, וגם כי איך יתן הצעירה לפני
הבכירה.²⁵⁸

וַיְהִי כְשִׁמְעַלְבָן אֶת שְׁמַע יַעֲקֹב בֶּן
אָחִיתוֹ וַיֵּרָץ לִקְרָאתוֹ וַיַּחֲבֹק לוֹ וַיִּנָּשֶׁק
לוֹ וַיְבִיֵּאֵהוּ אֶל בֵּיתוֹ וַיְסַפֵּר לְלֵבָן אֶת
כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה (כט יט). לא פנה אל
קורבת האבות (אף) [אלא] [פנה אליו מצד]
שהוא בן אחותו וכו', ויש לו זילותא יותר
כשיתעלם מבן אחותו שהוא קרוב יותר, או
מצד הפרסום - שיותר ידוע שהוא בן אחותו
ממה שידוע שהוא קרוב לו מצד האבות,
והזילותא לפי הפרסום.

ויש לדקדק אומרו שִׁמְעַלְבָן יַעֲקֹב שָׁכְלוּ
יתר. פירש הרב אדוני אבי זלח"ה כי לבן
- עם שומעו - היה כמחריש מאשר הגידה
לו בתו כי לא הביא דבר. אך שִׁמְעַלְבָן בני אדם
מגידים בשוק: יַעֲקֹב - בֶּן אָחִיתוֹ לֵבָן - בא,
ובזיון לו לשתוק, ואז וירץ לקראתו וגו'. דברי
פי חכם חן.

ועוד נראה אומרו שִׁמְעַלְבָן שִׁמְעַלְבָן
שני דברים: אחד, שהוא בן אחותו, [ועוד]
שהוא צדיק גמור ומפרסם ויצא שומעו
בכל העולם במעשים טובים ובגבורה כמו
שנראה מענין הבאר. ולזה וירץ לקראתו כי
מתפאר הוא בו. לא כן אם היה בן אחותו
[בלבד], ישלח שליח לאספו הביתה:

וַיֹּאמֶר לוֹ לֵבָן אֶךְ עֲצָמִי וּבְשָׁרִי אָתָּה
וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים (כט יז). קצת קשה
אומרו אֶךְ שאין לו ישוב. ונראה כי יַעֲקֹב
הגיד ללבן שאין בידו מאומה, כאומר לו:

258. ועל כן חשש יעקב שמא יתננה לבן לאדם אחר
שירבה מוחר ומתן מיד.

לזה, להסיר אלו השני חששות, אמר: (כי) הנה עם-כי אני גדול בְּשָׁנִים, והיה לי לומר שתתן לי [את] רחל מיד ואחר כך אעבוד [כמו] שעשה באמת אחר שרימה אותו, שעבד לאחר שנשאה [לזה אמר] הנה [עם] כל זה [אסבול עגון כל כך שנים ואעבוד ואחר כך תתננה לי, שעל כל פנים באמצעות²⁵⁹ הַשָּׁנִים הרבות האלה לא יבצר מי שיבוא ליקח את לאה [ונמצא שהבכירה נשאת לפני הצעירה]. ואם (כי) תחוש לַעֲגוֹן רחל כל כך שנים [ולא] [ומאידך לא] תרצה ליתנה לי עד אשלים ימי עבודתי [מטעם] דכל אשכנזי - ספק אתי ספק לא אתי, ודאתי - מעות הרעות נינהו' (פסחים קיג.), הנה היא קטנה ולא תחוש אליה [לעיגון].

וַיֹּאמֶר לָבֵן טוֹב תָּתִי אֹתָהּ לָךְ מִתָּתִי
אֹתָהּ לְאִישׁ אַחֵר שָׁבָה עִמָּדִי (כטיי). קצת קשה, שדברי לבן הם יתור נָכַר, כָּאֱלוֹ יִשְׂרָאֵל ביעקב אלא שבחר מן הרע מיעוטו. ונראה שמתחבולותיו של לבן - אף שִׁשְׁמָה²⁶⁰ יעקב לרחל ביוקר גדול לעבוד שנים רבות באשה - רצה להתפלל²⁶¹ עוד בעֶרְפָּה לבל יחזור עליו יעקב באונאה. ולזה ענה ואמר: אמת שלא נתת לי ערבה וְעֵדֶן לא הגעת לחצי כבוד, אך **טוֹב** המעט שנתת וּלְתֵת אֹתָהּ לָךְ, **מִתָּתִי אֹתָהּ לְאִישׁ אַחֵר** הגם שִׁירְבָה יותר ממך ליתן שומתה באמת, באופן שאם אתפיים ממך בסך זה - הוא לַסֶּכֶת שאתה קרוב, ותרחם עליה יותר מאחר. או שירצה

[לומר]: כי אני לא ארצה לתתה בכל ממון שבעולם, אך כיון שעל כל פנים סופי ליתנה - **טוֹב תָּתִי אֹתָהּ לָךְ מִתָּתִי** וגוי. ומצד שהיא מְעַתְּדָת לִינָתֶן, לזה טוב שאתננה לָךְ וכו'.

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לָבֵן הִנֵּה אֶת אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמִי וְאָבֹאָה אֵלַיָּה (כט כא). קצת קשה, דהיה לו לומר 'כי מלאו ימי עבודתי'. גם אומרו 'ואבואה אליה' - לא נכון ליעקב אבינו ע"ה לפרסם מה שהסתיר האל, והכל יודעים כלה למה נכנסה לחופה, אלא שכל המנבל פיו ואומרו וכו' (שבת לג). וכבר פירש"י ז"ל. ואך נראה בתת טוב-מעט לעקוב יעקב אבינו ע"ה לישא אשה עד היות לו פ"ד שנים כמאמר רבותינו ז"ל (הובא ברש"י על פסוק זה), והוא דבר מבחיל כָּאֱלוֹ הַנָּשִׁים אינם בנמצא.

ונראה כי יעקב אבינו כבר ידע מסוד זוהמת הנחש שהמיל בחוה וכמו שהקדמנו בסדר תולדות יַעֲקֹב שם. וכתבנו כי הזוהמא ההיא הולכת ומתבררת עד יעקב אבינו ע"ה, שנמל עישו כל הזוהמא, ויעקב איש תם'. והנה להיות במשפטי התורה בזבה - "וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר", שאחר פסיקת דמיה תספור שבעה נקיים, כן רצה יעקב אבינו ע"ה לַסְפּוֹר ז' שני טהרה. ולהיות שכבר צפה ברוח הקודש כי י"ב שבטים [הוא] עתיד להוליד, עשה ז' שנים לַכֹּל אחד הם פ"ד בדקדוק.

259. פירוש: במהלך תקופת השנים.

261. לשון פליילים, דין ומשפט.

260. לשון אומדן ושומא.

כג). אפשר שהוא לשון פתוי כמו שפירש"י בכמה מקומות (ויקרא ח ב, במדבר כז יח) [כגון קח את אהרן: קחנו בדברים]. ולהיות שלאחזרנו ע"ה לא רצתה לעשות זה: אם מפני הרמאות, אם מפני שחששה לב'שת שניגעה כשיכיר יעקב - הוא פתח אותה במה שיכול עד שנתפתית:

ויבא אותה אליו ויבא אליה (ע"פ כת"י). הוא מאמר תפל. אך הורה בזה ענין נפלא, לא יוכלו לעשותו כי אם אבותינו הקדושים. דהנה מנהג הבריות להקדים דרכי קירוב קודם הפועל העיקרי שעליו נהיה חבור האיש עם האשה. וזה נראה שהיה מחדש האל על האדם לשמחו, וכל שכן החתן עם כלתו, שעל זה תקנו ב' ברכות (כתובות ה) "אשר ברא ששון ושמחה גילה רינה דיצה", דהיינו שברא דרכי קירוב כנ"ל.

והנה אם זה מנהג כל אדם, לא כן מנהג האצילים השרידים אשר ידעו כי כל חבור האיש עם האשה הוא בכונת פריה ורביה, וזולת זה הוא חרפה לנו כאשר אמר החכם (ספר החנוך מצוה קיז) "חוש המשוש חרפה הוא לנו", ולזה לא ירצו להאריך בפועל ההוא, וכל שכן [שירחיקו] מן ההנאה וההתקרבות, שכלם נמאסים בעיניהם לגודל דעתם, ולא יעשו כי אם המוכרח שהוא הפיאה דוקא. וכן אמרו (נדרים כ: ועי' טור או"ח סי' רמ ואה"ע סי' כה) על רבי אליעזר שדומה כמו שכפאו שד.

והנה זה כח יעקב אבינו, שבחבורו עם אשתו לא פנה אל דרכי ההתקרבות, אך ויבא אותה אליו ויבא אליה, תכף להבאה

ולזה אמר הבה את אשתי כי מלאו ימי פירוש ימי הפסק טהרתו, ומעתה אוכל לבוא אליה ואין לי לחוש מזוהמא של הנחש. ומכל מקום לא (היה) נקחד כי היה טבעו ומזגו קר מאד ולא נטה להרחור עברה ח"ו, כי היה לבו פונה אל החכמה מאד, ולזה לא חשש לעצמו ממה שאמרו רז"ל (קדושין כט:) שמי שלא נשא אשה, כל ימיו בהרחור עברה. ובחלק ב' בדרוש לאשה נתתי עוד טעם לאומרו 'אעבדך ז' שנים' עין שם:

וַיֵּאסֹף לָבֶן אֶת כָּל אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה. וַיְהִי בַּעֲרֵב וַיִּקַּח אֶת לֵאָה בִּתּוֹ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו וַיָּבֵא אֵלֶיהָ (כט כב-כג). הודיענו בזה מתחבולות לבן שלא הביאה [ללאה תחלה], אך הקדים המשתה להחניף לבני המקום, לחזק ידיה ברמאות שרוצה לעשות, באם יכיר יעקב [ברמאותו] - ימצא אנשי המקום בעזרתו. ועוד אפשר שעשה בחכמה באם יאמר יעקב "למה רמיתני", ה'שב ישיב לו כי: "לא מלכי, כי אם מאנשי המקום, הם מיחו בידי לכל אשנא מנהגם".

והוא שאמר אחר זה לא יַעֲשֶׂה בן במקומו לית הצעידה לפני הפקידה. מלא שבע זאת ונתנה לך גם את זאת בעבדה אשר תעבד עמדי עוד שבע שנים אחרות. דבר בלשון רבים, לומר כי כל אנשי המקום יעצו כן. ולזה, יעקב אבינו ע"ה שתק ולא מצא פה לדבר נגד כל אנשי המקום.

ואמר וַיְהִי בַּעֲרֵב וַיִּקַּח אֶת לֵאָה בִּתּוֹ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו וַיָּבֵא אֵלֶיהָ (כט

ביאה, לגודל נפשו ולחולשת חומרו ותאותו, ולזה הוזקק הכתוב לפרש שבא אליה, [להודיע מעלתו שרק זאת עשה, לא זולת זה]. והנה זו היתה סבה לשלא הכיר בה עד אור הבוקר [כאומרו ויהי בבקר והנה היא לאה], כי אילו נהג מנהג בני אדם, על כל פנים היה מכירה בלילה בעת שקדם לביאה.

ולכן התחכם עוד חכמה אחרת במה שנתן לו תכף אחר הביאה [את] זלפה להפריד ביניהם, ולא קרב זה אל זה כל הלילה, [והוא הטעם שהזכיר ויתן לבן לה את זלפה וגו' לפני אומרו ויהי בבקר והנה היא לאה].²⁶²

ויהי בבקר והנה הוא לאה ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני. ויאמר לבן לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה. מלא שבע זאת ונתנה לך גם את זאת וגו' (כט כה-כו). אף שרחל

בעיני יעקב רבת הערך על לאה²⁶³, הנה התחכם לבן לומר שזו - [רחל] - מוכר אותה באשראי, וזו - [לאה] - במעות בעין, לכן יצא ההפרש שביניהם בהפרש שבין האשראי למזמן, וכל שכן שיעקב הקדים את העבודה, נמצא שרחל באשראי אצל לבן ולא באשראי אצל יעקב, ויבואו שוים:

וַיֵּאָדָה ה' כִּי שְׂנוֹאָה לָאָה וַיִּפְתַּח אֶת רַחֲמָה וַרְחֵל עֲקָרָה (כט לא). מדרקוק הכתוב נראה בעיני לתרץ מה שמקשים לפי הפירוש שפירש רש"י בפסוק "כחי וראשית אוני" (לקמן טז ג) דחיינו מפה ראשונה - נמצא ח"ו שהיה לראובן דין 'בני תמורה'²⁶⁴.

ו[נראה בעיני לתרץ ד]הנה הכתוב כאן אומר שאחר שראה ה' כי שנואה לאה - אז פתח רחמה ונתעברה, משמע שלא נתעברה מביאה ראשונה [כשיעקב חשב שהיא רחל, וממילא אין לראובן דין 'בני תמורה']. ומוכרח לפרש אומרו כחי וראשית

²⁶². ואמנם איתא בגמרא (ברכות סב.) דרב שח ושחק ועשה וכו', אף שהיה מופלג בחסידות וקדושה עד שתלמידיו לא יכלו לעמוד בסייגיו כדאיתא בשו"ת הגאונים שערי תשובה (סימן קעח) ובפירושי רבנו גרשום (מנחות קט), ו"ל דהכל לשם שמים לשמח בדבר מצוה כמ"ש בפסחים (ע"ב), ויעקב אבינו ור"א ע"ה ידעו לפי ענינם שלא נגרע בהנהגתם משמחת המצוה.

²⁶³. ואם כן, כיצד הסכים להשיאה ליעקב באשראי, שאם לא נתן לו את לאה אלא במזומן, כל שכן רחל החביבה על יעקב יותר, ואם כן כיצד הסכים ליתנה לו תכף אחר שימלא שבע זאת שהם שבעת ימי המשתה של לאה? ועל זה תירץ הר"ב זלח"ה שבבואו לפיכך את יעקב על רמאותו

שנתן לו את לאה במקום רחל, התחכם לבן לומר שאצלו לאה חשובה יותר מרחל, ואותה רצה להשיא במזומן בשבע השנים הראשונות שכבר עבד יעקב. ורחל שהיא קטנה ואינה חשובה בעיניו כל כך, הוא מסכים להשיאה באשראי, ואם כן על יעקב להתפייס בכך, שהרי אין כאן רמאות, שכיון שהוא מקבל את רחל באשראי תכף לאחר ז' ימי משתה לאה, הרי נתמלאה בקשתו, ויחשוב ששבע השנים שעבד, הם מזומן עבור רחל, ולכן יחשבה עבור לאה, ושבע השנים הבאות יחשבה יעקב כאשראי ללאה, ולכן יחשבה אשראי לרחל, ונמצאו שוים. וזהו שכתב הר"ב זלח"ה הנה התחכם לבן וכו'.

²⁶⁴. עיין שלחן ערוך אורח חיים (סימן רמ).

אֹנִי דַחֲיִינוּ שֶׁהִמָּפָה הָרָאוּשׁוֹנָה שֶׁל יַעֲקֹב
הִיטָה לְצוּרֶךְ רָאוּבֵן, שֶׁלֹּא יֵצֵא מִמֶּנּוּ שׁוֹם
קָרִי לְבִמְלָחָה, וְלֹא שִׁמְאוֹתָהּ מִפָּה מִמֶּשׁ נֹוצֵר
רָאוּבֵן. וְלֹזֶה יִקְרָא רָאוּבֵן 'כְּחֵי וְרָאוּשִׁית אֹנִי',
כְּאוֹמְרוֹ 'אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב - יוֹסֵף, שֶׁתֵּלֵּאִם
פְּלֶם כִּיּוֹסֵף, שֶׁבִּשְׁבִּילֹו עָבַד בְּרַחֵל, הֵכָא נִמִּי
כִּיּוֹן דְּלְצוּרֶךְ רָאוּבֵן הִיטָה הִבִּיאתָ הָרָאוּשׁוֹנָה
- נִקְרָאת 'כְּחֵי וְרָאוּשִׁית אֹנִי'!

וַיִּבְרַךְ ה' אֶתֶּךָ לְדָגְלִי (ז' ל). [פירוש, בזכות 'רגלי' והוא כגוי ליוצאי ירכו שחם בניו] עַל דֶּרֶךְ [שאמרו חז"ל (חולין צה)] "בית תינוק ואשה, אע"פ שאין נחש - יש סימן", [ופירש רש"י: בית תינוק ואשה - בנה בית או נולד לו בן או נשא אשה. אע"פ שאין נחש - שאסור לנחש ולסמוך על הנחש. יש סימן - סימנא בעלמא הוי מיהא, דאי מצלח בסחורה ראשונה אחר שבנה בית או שנולד התינוק או שנשא אשה - סימן הוא שהולך ומצליח, ואי לא - אל ירגיל לצאת יותר מדאי, שיש לחוש שלא יצליח. עכ"ל]. וְלֹא רָצָה [יעקב] לִיטּוֹל

עטרה לומר שבזכותו [התברך]. ולכן אמר לו "נחשתי ויברכני ה' בגללך", שהאמת הוא שזכותך גרם. וביוסף אמר (למקן ט"ז ה') בגלל יוסף, [ולא אמר "בגללך", לפי] שהם דברי חכמים ולא דברי פוטיפר:

וַתֵּרָא רְחֵל בִּי לֹא יִלְדָּה לִיעֲקֹב
וַתִּקְנֶנָּה רְחֵל בְּאֶחָתָהּ וַתֹּאמֶר אֵל יַעֲקֹב
הִבָּה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי (ו' א),
כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רִז"ל (שֵׁשֶׁת קַנְבִּי): כֹּל יֵשִׁי לֹא קִנְיָנָהּ
בְּלִבּוֹ עֲצֻמּוֹתָיו מִרְקִיבִין וּכְמַעֲשֵׂה דֹאחִי בֵּר
יֹאשִׁיָּהּ, לָזֶה אָמְרָה שֶׁאִם לֹא תִסְמֵר הַקְּנִיָּה
כְּשֶׁתֵּתֵן לִי בָנִים - מִתָּה אֲנֹכִי, שֶׁעֲצֻמּוֹתַי
מִרְקִיבִין. וְלָזֶה אָמְרָה הִבָּה לִי בָנִים, (כִּדְּוִי
שִׁיתפֹּלֵל עֲלֶיהָ:

**שאר פסוקי הפרשה, קצתם נתבארו
אצלינו במקומות מפורזים מהחלק הב'. גם
בסדר הפשמים.**

ברוך ה' לעולם אמן ואמן:

